

ŞİDDET, DEMOKRASİ VE YURTTAŞLIK İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Dr. Öğr. Üyesi. Gökhan AK¹

Oğuzhan MANİOĐLU²

ÖZET

Bu çalışmanın ana amacı, genel bağlamda günümüz modern toplumlarında görölen “şiddet” olgusunun; özel bağlamda ise, “aile içi ve kadına karşı şiddet” sorununun, toplumların “gerçek” demokratikleşme seviyeleri ile doğrusal ilişki içerisinde olup olmadığını irdelemektir. Dolayısıyla, bu çalışmanın konusu, bir toplumdaki şiddet seviyesinin, ilgili toplumun sahip olduğunu sandığı ve söylemde kalan normatif değil, ampirik demokratik nitelikler ve yurttaşlık olgusu ile ilişkili olduğudur. Zira şiddet, demokrasi ve yurttaşlık arasındaki ampirik ilişki, mevcut olan “reel” doğrusal bağlantıyı ortaya koyma anlamında önemlidir. Normatif ilişki, gerek şiddet, gerek demokrasi ve gerekse de yurttaş kavramlarını sözlük anlamından hareketle tanımlar. Hâlbuki demokrasinin iyi işlemediği hemen hemen tüm dünya toplumlarında şiddet, -bir şekilde- en önemli toplumsal sorunlardan birisini teşkil etmektedir ve ampirik bir nitelik taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: şiddet, Kadına Yönelik şiddet, Demokrasi, Yurttaşlık, Gelişmişlik.

ON RELATION BETWEEN VIOLENCE, DEMOCRACY AND CITIZENSHIP

ABSTRACT

The main aim of this research is to explore whether the notion of “violence” observed in today’s modern societies in general context, and violence against women and in-the-family at peculiar context are in linear relationship with the “real” democratization level of societies. Thus, the main problematic of this research is that violence level in a society is in direct relationship with empirical democratic qualities and citizenship, not with the normative democratic values and features which stays in discourses and that related society thinks that it has. The reason for that stems from the empirical relationship between violence and democracy is quite significant in the meaning of putting forward existing “reel” linear connection. Normative relation defines the meaning of both violence, democracy and citizenship notions using their dictionary contexts. Violence stands as one of the basic social problems nearly in all of the societies in which democracy does not work properly and well; this represents an empirical situation.

Keywords: Violence, Violence Against Woman, Democracy, Citizenship, Development.

“Dişisine kötü davranan tek hayvan insanoğludur.” - Jack London

¹ Dr.Öğr.Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, İstanbul/Türkiye, gokhan.ak@nisantasi.edu.tr

² Yük.Lis.Öğrencisi, İstanbul Gedik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi YL Programı, İstanbul/Türkiye, oguzhanmanioğlua@gmail.com

GİRİŞ

“Şiddet” ve “demokrasi” kavramları, siyaset felsefesinin “iktidar” ve “güç” gibi temel kavramları ile başa gürüşmektedir. Zira tarihte toplumun en küçük yapısı olan aileden imparatorluklara tüm sosyal oluşumlarda iktidar ve güç olguları, uğruna savaşılan başat kavramlar olagelmıştır. Ancak, 19. yüzyıl ile birlikte dünyada toplumsal yapılar siyasal ve sosyal gerçeklikler üzerine kurulmaya başlamıştır. Keza insanın en başta gelen ihtiyaçlarından biri de “mutlu olmak”tır. Bu nedenle toplumlar, 19. yüzyıldan itibaren oluşturdukları toplumsal yapılarda sosyal ve siyasal felsefi kavramlardan bazılarını önde tutmuşlardır. Toplumlar, sosyal olarak insanın temel hak ve özgürlüklerini esas alan eşitlikçi, özgürlükçü, iyi niyet, saygı, empati ve hoşgörüyü dayalı sosyal yapılar inşa etmeye çalışırken, siyaseten de liberal-demokratik parlamenter hükümet sistemlerini benimsemişlerdir (Pekonen, 2007). Dolayısıyla, burada öne çıkan ve önemle üzerinde durulması gereken siyaset felsefesi kavramları “hoşgörü” ve “demokrasi” olarak şekillenmektedir (Galston, 2002; 2005a).

Bununla birlikte, milliyetçilik, küreselleşme, kentleşme ve çarpık kentleşme, sanayileşme, teknoloji, çarpık kalkınma ve çok kültürlülük gibi hızla gelişen faktörlerin, özellikle 1950’lerden sonra dünyanın her bölgesindeki toplumlarla baş döndürücü bir hızla sosyo-politik etkileşimler içine girmesi, bambaşka sosyolojik bir problemin daha da artarak güncellik kazanmasına ve hatta olağanlaşmasına sebep olmuştur. Bu da, gerek aile içerisinde, gerekse toplumda bireylere yönelik “şiddet” olgusudur. Ancak, gerek aile içinde, gerekse toplum içinde bu şiddet olgundan etkilenen bireylerin özellikle kadınlar ve çocuklar olduğu aşikârdır. Bunun ana sebepleri arasında, ekonomik bağımlılık, yerellik, muhafazakârlık-cemaatçilik, fiziksel zayıflık, işsizlik ve eğitimsizlik sayılabilir.

Dolayısıyla, aile içi ve kadına karşı şiddet olgusu, hem sosyal hem de siyasal boyutları olan karmaşık ve acil çözüm bekleyen sosyolojik bir meseledir. Bu çalışmada, meselenin öncelikle sosyo-politik boyutu üzerinde durulacak ve toplumlarda demokrasi olgusu ile şiddet sarmalı arasındaki ilişki irdelenecektir. Bu çalışmanın ana amacı, genel bağlamda günümüz toplumlarında görülen “şiddet” sorununun; özel bağlamda ise “aile içi ve kadına karşı şiddet” meselesinin, toplumların “gerçek” demokratikleşme seviyeleri ile doğrusal ilişki içerisinde olup olmadığını irdelemektir. Bu çalışmanın ana sorunsalı, Althusser’de (2000) de anlamını bulan, bir toplumdaki şiddet seviyesinin, ilgili toplumun sahip olduğunu zannettiği ve söylemde kalan normatif değil, ampirik demokratik nitelikler ile ilişkili olduğudur. Zira şiddet ile demokrasi arasındaki ampirik ilişki, mevcut olan “reel” doğrusal ilişkiyi ortaya koyma anlamında önemlidir. Normatif ilişki ise, gerek şiddet, gerekse demokrasi kavramlarını sözlük anlamından hareketle tanımlar. Hâlbuki demokrasinin iyi işlemediği hemen hemen tüm toplumlarda şiddet, bir şekilde en önemli toplumsal sorunlardan birisini teşkil etmektedir ve ampiriktir; yani somut ve görüldür. Aslında en dehşet verici şiddet -ve doğurduğu vahşet-baskının doğurduğu, gerçeklere dayalı ve gerek görsel, gerekse yazılı medyada neredeyse her gün tanık olunan şiddettir. Ve bu şiddetin ontolojik özelliği ampirik olması, diğer deyişle gerçek, somut olmasıdır.

1. VATANDAŞLIKTAN DEMOKRATİK YURTTAŞLIĞI: FARKLILIKLAR, ÇELİŞKİLER, ERDEMLER

19. yüzyılda siyaset felsefesindeki kilit kavramlar “iktidar”, “güç” ve “egemenlik” idi. Demokrasinin etkin olmaya başlamasıyla beraber 20. yüzyılda adalet, haklar, özgürlükler ve bireyselcilik kilit olgular haline gelmiştir. Liberalizmin öngördüğü demokrasi ve bireyselcilik arasındaki çatışmayı çözme yolundaki kalkışmaların en başında vatandaşlık düşüncesinin oluşturulması gelmiştir. Zira vatandaşlık hem liberalizmin bireysel hak kabulüne hem de

demokrasi olgusuna bağlılık konularını savunmakta ve bu düşünce ve kabulden beslenmektedir. Nitekim vatandaşların kimliklerini betimleme şekilleri, kendilerinden farklı olan birey, grup ve toplumlara hoşgörü ve iyi niyetle ve hatta empati ile yaklaşabilme becerileri, gerek merkezi, gerek yerel siyasal tüm süreç ve alanlara katılmada arzulu ve hak sahibi olabilmeleri, özellikle çevre ve sağlıkları konularında ve bunlar üzerinde de etkileri olan kişisel önceliklerinde bireysel sorumluluk kabullerine bağlıdır. Ayrıca bunlar, modern demokrasi normlarının yaşayabilmesi, devamlılığı, tutarlılığı ve sağlıklı işleyebilirliği için de oldukça elzemdir. Zihniyetlerinde ve tutumlarında bu nevi özellikler barındırmayan vatandaşlarla demokrasileri geliştirmek, sürdürmek, idare etmek ve kontrol etmek hemen hemen mümkün görünmemektedir.

Dolayısıyla, toplumlarda şiddetin kaynağında yurttaşların eğitim ve gelir düzeyindeki farklılıklar kadar, yurttaşlık erdemlerindeki eksiklikleri de göz önünde tutmak uygun olacaktır. Zira toplumsal şiddetin göreceli olarak düşük olduğu toplumlarda görülmektedir ki, yurttaşlık erdemleri daha sağlam inşa edilmiştir ve bundan kaynaklanan sivil topluma katılıma hevesli olma, adalet duygusuna sahip olma, iyi niyetli, saygılı, empati ve hoşgörülü olma, güven duyma gibi erdemlere sahip olmak aile içi ve kadına yönelik şiddeti kökünde azalmaktadır. Bu nedenle, hükümet ve eğitim politikaları oluşturulurken yurttaşlık erdemlerini dikkate alan ve artıran önlemlerin benimsenmesi hayli önemli görünmektedir (Cohen ve Arato, 1992; Ozan, 2012).

Nitekim, II. Dünya Savaşı sonrasında hak sahibi-yurttaşlık kavrayışını ortaya koyan, T. H. Marshall'ın *Citizenship and Social Class* kitabı (1950) yurttaşlık çalışmaları açısından önemli bir çalışmadır. Marshall'a göre yurttaşlık, herkese toplumun eşit üyesi olarak davranılmasını sağlama sorunudur. Bu duyguyu oluşturmanın yolu insanlara daha çok sayıda yurttaşlık hakkı tanımaktan geçmektedir. Marshall, yurttaşlık haklarını üç kategoriye ayırır: (1) 18. yüzyılda yurttaşlık hakkı, (2) 19. yüzyılda siyasi haklar, (3) 20. yüzyılda kamu eğitimi, sağlık hizmetleri, işsizlik sigortası, emeklilik gibi sosyal haklar. Nitekim, bu üç kategorinin tamamına sahne olan İngiltere'de 20. yüzyılının ortalarından itibaren bu ve benzeri hakların genişlemesiyle yurttaşlar sınıfının da genişlediği görülmektedir. Bu kapsamda, önceleri yalnızca beyaz, mülk sahibi Protestan erkekler yurttaşken, bu hakların sosyo-politik kabul ve benimsenmesiyle yurttaşlık bağlamı içerisine kadınları, işçileri, Yahudileri ve Katolikleri, siyahları da alarak genişlemiştir.

Vatandaşlığın tam ve yalın biçimde betimlenebilmesi maksadıyla, sosyal bir devlet, refah içinde bir devlet ve liberal-demokratik rejim uygulamasına sahip bir "cumhuriyet" siyasal rejimi kaçınılmaz bir gerekliliktir. Zira sosyal refah devleti, vatandaşlarının sosyal, politik, sivil vatandaşlık ve kültürel haklarını temin ederek, toplumun bütün üyelerinin kendilerini "tam üye" olarak hissedip benimsemelerine imkân verir. Söz konusu haklardan birisinin bile yıpranması veya ihlali, bireyleri marjinalleştirerek sosyal ve ruhsal dengesini alt üst edecektir. Bu durum da toplumsal şiddetin bir şekilde yükselmesine yol açacaktır.

Bazı vatandaşlık kuramcıları ise, bu eleştirilere karşıtlık olarak vatandaşlık erdeminin ne anlama geldiğini betimlemeye kalkışmışlardır; zira artık bu günümüz sosyal medya tabanlı bilişim toplumunda hayli önemli bir hal almıştır. İnsanlar günümüzde haklarından çarçabuk

haberdar olmakta, bunların çiğnenmesinden hemen bilgi sahibi olmakta ve sosyal eşitsizliğin de yarattığı öfke ile çarçabuk örgütlenerek şiddet kalkışmalarında bulunabilmektedir. Örneğin bu bilim insanlarından Galston (1991; ayrıca bkz. Chapman ve Galston, 1992), vatandaşlık erdemlerini dört şekilde tanımlamaktadır; (1) Genel erdemler: Cesaret, yasalara uygunluk, bağlılık; (2) Toplumsal erdemler: Bağımsızlık, açık fikirlilik; (3) Ekonomik erdemler: İş ahlakı, kişisel zevkleri erteleyebilme, ekonomik ve teknolojik değişime ayak uydurma; (4) Politik erdemler: Başkalarının haklarına saygılı olmak, kamusal söyleme katılma isteği.

2. ŞİDDET, DEMOKRASİ VE HOŞGÖRÜ: AMPİRİK BİR YAKLAŞIM

Toplumlarda demokrasi seviyesinin şiddeti nasıl etkilediğine yönelik çalışmalar, ampirik ve karşılaştırmalı kapsamlarda olmalıdır. Böylece, demokrasi ile şiddet arasındaki normatif ilişki yerine, bu ilişkinin zaten ampirik olarak yaşandığı, diğer deyişle olan, yaşanılan reel ilişki, aradaki doğrusal etkinliği doğru ve gerçekçi olarak ortaya koyma konusunda daha sağlıklı sonuçlar verecektir. Bu nedenle, bu çalışmada konu olarak bu ilişkinin ampirik yönü ve dünyadaki gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmemiş toplumlara yönelik karşılaştırmalı incelemeler çerçevesinde reel verileri elde etmek hedeflenmiştir. Zira şiddet kavramı sertlik, sert ve katı davranış, kaba kuvvet kullanma olarak betimlenir. Şiddet olayları ise; insanları sindirmek, korkutmak için oluşturulan olay ya da girişimler olarak tanımlanmaktadır. Ve yine şiddet için, “İnsan doğasının bir alegorisidir.” demek mümkündür (Rancière, 2001).

Bu bağlamda, toplumda şiddetin, en küçük toplumsal yapı olan “aile” içerisinde başlayarak, özellikle kadına yönelik şiddetin buradan tüm toplumsal katmanlara yayılması, incelenmesi ve çözüm bulunması gereken en önemli sosyolojik sorunların başında gelmektedir. Keza bir yandan şiddet toplumu sürekli olarak geriye götürürken, “gerçek” demokrasi ilkeleri, diğer deyişle toplumda ampirik olarak varolan ve görülen demokratik prensip ve uygulamalar topluma her zaman çağdaşlaşma, özellikle de zihinlerin ve içlerindeki zihniyetlerin gelişmesi yolunda dinamizm kazandırmıştır. Burada en önemli husus, hangi toplumsal alan olursa olsun, bireysel ilişkilerden başlayarak, aileden devam ederek, özellikle kadının toplumsal yerini ve rolünü gözetmektir. Toplumdaki tüm bireyler arasında karşılıklı saygı ve sevgiyi geliştirerek, fikirlere ve tercihlere saygı gösterme erdeminde bulunmayı toplumsal kültüre yedirmek, şiddet ile demokrasi arasındaki doğrusal ilişki gerçekliğinin dayanılmaz ağırlığını, şiddetin uyguladığı sertlik kadar göstermektedir. İnancımız bu yöndedir (Galston, 1980; 1995). Dolayısıyla, bu çalışma kapsamında da kanıtlamaya çalışacağımız sorunsal esasta bu temelde şekillenmektedir.

Çalışmanın teorik çerçevesi ise şu şekildedir. Birleşmiş Milletler’in 2013 yılında yayımlanan “Kadına Yönelik Şiddetin Yok Edilmesi Bildirisi” (UN Women, 2013) bu şiddet biçimini, “*Cinsiyete dayalı ve kadınlarda fiziksel, cinsel, psikolojik herhangi bir zarar ve üzüntü sonucunu doğuran veya bu sonucu doğurmaya yönelik özel yaşamda ya da kamu yaşamında gerçekleşebilen her türlü davranış, tehdit, baskı veya özgürlüğün keyfi biçimde engellenmesidir.*” şeklinde tanımlamaktadır. Ancak, kadına yönelik şiddet biçimleri bu tanımla sınırlı değildir. Tanımda sayılanlara ilaveten, kadına zarar veren her türlü geleneksel ve göreneksel uygulamaların da bu kapsama girdiğini söylemek mümkündür. Böylece, kadına

yönelik şiddetin yalnızca fiziksel boyutuna değil, çeşitli biçimlerdeki farklı türevlerine de dikkat çekmek uygun olacaktır. Bu şiddet biçimlerini; fiziksel, cinsel, sözel, ekonomik, psikolojik ve daha pek çoğu kadını herhangi bir biçimde davranmak ya da davranmamak baskısı altında tutan her nevi davranış biçimi olduğunu söylemek mümkündür (Heywood, 2012).

Dolayısıyla görülmektedir ki, kadına yönelik şiddet, yalnızca fiziksel şiddet ile sınırlı değildir. Ayrıca, kadına yönelik şiddet, coğrafyadan coğrafyaya, ülkeden ülkeye, kültürden kültüre farklılık gösterebilir. Bazı kültürlerde, bir tokat önemli sayılmazken, bir başkasında tepkiyle karşılanabilir. Bu şiddetin amacı nedir sorusu ise, akla “Erkekler birer canavar mıdır?” sorusunu getirmektedir ki, günümüzde oluşmuş genel kanı ve yerleşmiş genel algı, erkekler, toplumun aile birimi içerisinde başlayarak farklı katmanlarında kadınlara karşı böylesi şiddet uyguluyorlar. Buna cevabımız tabii ki “hayır”dır. Erkekler asla birer canavar değildir; ancak patrimoniyal ve eril-değerlerin egemen olduğu toplumsal düzenin bu sorunun acı ve ağır cevabı olduğunu savunmak, bu çalışmanın temel iddiasıdır. Nitekim dünyadaki bütün istatistikler, şiddet mağduru ile uygulayıcının büyük bir çoğunlukla birbirlerini tanıdıklarını göstermektedir. Dolayısıyla, kadına şiddeti, tanıdığı, bildiği, güvendiği erkeklerin, herhangi bilinmeyen, tanınmayan yabancından daha çok uyguladığını söylemek mümkündür. Bu yüzden de, “kutsal aile yuvası”nın, kadın için adeta bir cehennem ve işkencehaneye dönüştüğü görülmektedir.

İncelenmesi gereken bir diğer önemli husus da, toplumda bireyleri şiddete yönelten etmenlerin doğası ve neler olduğudur. Bunlar için; “namusu ve şerefi koruma”, “her nevi silah taşıyanlardaki artış”, “aşırı tüketim hastalığına tutulan bireylerde doyumsuz kalan istekler”, “televizyonda şiddet içerikli program artışı”, “şiddete yönelenlerin karşı bir şiddetle karşılaşma korkusu taşımamaları”, “spor fanatizmi”, “çeteler”, “mafya”, “uyuşturucu madde tutkunluğu” ve “haksızlıklarla eşitsizliklere karşı hoşgörünün artması” olduğunun altını çizmek, inceleme konumuz olan sorunsala somut yaklaşma anlamında önemlidir. Zira bu etmenler, şiddet olgusunun çeşitli olduğu kadar değişken ve göreceli bir nitelik de gösterdiğinin kanıtıdır (Galston, 2005b).

Bu çalışma kapsamında özellikle öne çıkararak incelemek istediğimiz etmen ise, toplumda “haksızlıklarla eşitsizliklere karşı hoşgörünün artması” niteliğidir. Keza toplumda aileden başlayarak süregelen şiddet eylemleri, genel güvensizlik duygusunu da etkilemektedir. Toplumda güvensizlik duygusunu oluşturan başlıca öğeler korku, endişe, hayal kırıklığı ve kolektif ürküntüdür. Hâlbuki 1923 yılından bu yana siyasal rejimi bir “Cumhuriyet” olan Türkiye’de, siyasal rejimin uygulama biçimi ise “demokrasi” olarak belirlenmiş ve benimsenmiştir. 1946’dan bu yana da Türkiye’de demokrasi tüm ilke, prensip ve nitelikleriyle uygulanmaktadır. Ancak, önemli olan bunun gerek özel, gerek kamusal, gerekse de siyasal alanda kültürel biçimde içselleştirilmesidir. Zira demokrasinin yalnızca toplumsal sözleşmeye dayalı bir halk iradesi olmadığı, diğer deyişle serbest ve adil seçimlerden oluşmadığının anlaşılması çok önemlidir. Demokrasi, en başta hoşgördür. Bu kapsamda demokrasi, toplumda ayırt etmeksizin “her birey”in kişisel hak ve hukukuna, yaşam hakkına, temel insan hak ve hürriyetine, kısacası hayat tercih hakkına saygı ve hoşgörü göstermektir. Bu nevi demokratik değerlerin yerleşmediği veya gelişmediği toplumlarda,

şiddetin her nevinden kaynaklanan korku, endişe, hayal kırıklığı ve kolektif ürküntünün var olması gayet normal karşılanmalıdır (Galston ve Hoffenberg, 2010).

Türkiye’de yaşanan sosyo-politik tartışmaların, devamlı olarak sistem üzerinden yürütüldüğü gözlenmektedir. Tabii ki sosyal sistemler önem arz eder; bununla birlikte söz konusu sistemlerin tabanını meydana getiren kişiler ve bunların erdemleri daha da fazla önem arz etmektedir. Zira demokratik bir sistem içinde yaşamak arzusundaki toplumlar, bu takdirde demokrasinin temel unsuru olan yurttaşlık üzerine düşünmeli, çalışmalı ve gelişim sağlamalıdır. Cumhuriyet ulus-devlet projesiyle en başta “kadın”ı gözeterek, evrensel ve zamanının Batı demokrasilerinden çok daha ileri bir yurttaşlık anlayışı hedeflemiş ve benimsemiştir. Erken Cumhuriyet döneminin reformist uygulamaları da tamamen bu minvalde gerçekleşmiştir. Ancak, yıllar geçtikçe ve Türkiye’de demokratik ilke, prensip ve kurumlar kökleştikçe, demokratik yurttaşlık ilkesinin topluma yansımaları negatif yönde gelişmeye başlamıştır.

Bunda temel etmenlerin, toplumsal katmanların radikalleşmesi, bölünmesi, ötekileştirilmesi, muhafazakârlaşması ve eğitimsiz bir demokratikleşmenin benimsenmesi olduğunu söylemek mümkündür. Böylece, Türkiye’deki vatandaşlık anlayışının söylemsel seviyede evrensel vatandaşlık bağlamına dayandığı; ancak, uygulama düzeyinde ise bunun zıddı bir anlayış ve yaklaşıma dayandığı görülmektedir. Hâlbuki bireyler arasında öncelikle eşit yurttaşlık ilkesinin sağlanması gerekmektedir ki, eşit düzeyli vatandaşlık için demokrasi olgusunun iki şartının göze çarptığını vurgulamak önemlidir. Bunların ilki fırsatta eşitlik, ikincisi ise başlangıç eşitliği ilkesidir. Birçok gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkede tüm bireyler hukukî manada ‘eşit vatandaş’ olarak görünmektedir; ancak, fiilliyata baktığımızda adeta 1., 2., 3. vb. sınıf yurttaşlıklarının mevcudiyeti görülmektedir ve yoksulluktan, açlıktan ölüm gayet normal görünmekte; bunun bir nevi şiddet olduğu yadsınmaktadır. Şiddetin doğası gereği araçsal oluşu, tüm diğer araçlar gibi daima amacın rehberliğine ve onunla meşrulaştırılmaya ihtiyaç duyduğunu gösterir.

Nitekim Arendt’e göre, başka bir şeyle meşrulaştırılma ihtiyacında olan bir şey de başka bir şeyin esası olamaz (Arendt, 2003: 64). Bu mantık gereği şiddet, siyasi bir topluluğun özüne ilişkin bir olgu olarak kabul edilemez. Ayrıca Arendt’e göre şiddet, ölümü içeren bir olgu olduğundan, siyasi bir tavır olarak görülemez. Keza ölüm, anti-politiktir. Ölüm, bütün bağlardan kopma anlamına gelirken, siyaset tam da bu bağlar içinde insanların, eylem ve konuşmayla ölümsüz kalma isteklerini temsil eder (Toker, 1992: 68). Dolayısıyla, ölümü hedefleyen ya da doğasında ölüm barındıran bir şeyin siyasetle bir ilişkisi olamaz. Dolayısıyla, az önce belirttiğimiz tarzda sınıfsal yurttaşlık ayırımlarının ise şu şekillerde yapıldığını söylemek mümkündür. Örneğin, birbirinden fark içindeki toplulukların, değişik ulusal inşa dönemlerine bağlantılı şekilde, vatandaşlık algısından dışlanmış olan dini veya etnisite kökenli insan grupları topluluklar söz konusu olabilmektedir (Üstel, 1999). Dolayısıyla dil, din, inanç, cinsiyet, ırk farklılıklarının sınıfsal bazda farklı ve eşit olmayan yurttaşlıklar yarattığı görülmektedir.

Türkiye’de de bu farklılık çeşitli sosyolojik, psikolojik, dini ve kültürel etkenlerin olumsuz etkisiyle, özellikle cinsiyet üzerinden kurgulanmaktadır. Eğitim sistemi de bu

olumsuzluğa katkıda bulununca, cinsiyetlerin birbirini severek -zira her şeyin başı sevgidir- birbirine saygı duyması, hoşgörü göstermesi, empati uygulaması ve iyi niyet sergilemesi imkansız hale gelmektedir. Buna Türkiye’de politika yapmanın ötekileştirme ve karşısındakini adeta düşmanlaştırması üzerinden gitmesi de eklenince, böyle bir toplumsal yapıda demokratik siyasal kitle kültürünün -kısa vadede- gelişmesi mümkün görünmemektedir (Ünsal, 1996).

Bunda iki temel sebep akla gelmektedir. Birincisi, demokratik siyasal kitle kültürünün bugünden yarına oluşan bir olgu değil, Osmanlı-Türk coğrafyasında en az 300 yıllık bir tarihsel ilerleme ve döngü ile oluşabilecek sosyolojik bir gerçeklik olduğudur. Nitekim İmparatorluğun son yüzyılında Osmanlı Türkiye’sinde “1908 Devrimi” olarak da betimlenebilecek (Kansu, 2017) 1908 tarihli 2. Meşrutiyet sonrasında “Malûmât-ı Medeniye ve Hukukiye” başlıklı ve vatandaş yetiştirme amacını güden bir dersin eğitim sistemine girmesi, 20. yüzyılda Osmanlı-Türk coğrafyasında çağdaş yurttaşlar meydana getirmek için hayli bilinçli bir çaba ile tebaadan yurttaşa geçiş sürecinin başlamasıdır. Osmanlı-Türk modernleşme tarihinde bu basamak, kesinlikle göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Bununla birlikte, günümüz Türkiye’sinde sınıfsal dereceli yurttaşlık, konjonktüre göre değişmektedir (Üstel, 2004). Yine de, yurttaşlık denen olgunun Batı’da gözde ve etkin mücadeleler sonrasında ele geçtiğini göz ardı etmemek uygun olacaktır. Vatandaşlık, Batı’da toplumların farklı kısımlarının hayli etkili savaşları sonrasında kazanılmış hakların, en az 200 yıla dayanan özverili, acılı ve mücadelecü uğraşlarının sonunda ele geçirilmiş hakların bütünüdür. Temel insan hak ve özgürlüklerinden bireyin özgürlüğüne, mülkiyet ve yaşam hakkından düşünce, ifade ve vicdan özgürlüğüne değin siyaset felsefesinin birçok kavramını içermektedir.

Bu kapsamda, yurttaşlık olgusu da, öyle pek de kolayca açıklanabilecek veya “ben yurttaşım, ben sivilim, ben sivil yurttaşım” denebilecek bir olgu değildir. Keza söylemler sözde değil, uygulamada hayat bulmalıdır. Aksi durumda, ampirik bir durumdan değil, normatif hayallerden bahsetmek olasıdır. Öncelikle olması gerekeni değil, olanın irdelenip, düzeltilmesi ve değiştirilmesi gerekmektedir. Bu yapıldığı sürece ampirikten normatife geçiş sağlanabilir. Dolayısıyla, konuyu dağıtmadan şunu vurgulamak önemlidir; Türkiye’deki sorun, ülkedeki yurttaşlık anlayışının Batı’daki mücadeleye benzer bir sürece dayanmaması sorunudur. Nitekim Cumhuriyet döneminde, ne bu anlamda uzun soluklu radikal bir mücadeleden söz etmek mümkündür, ne de bundan ötürü Türkiye’de vatandaşlık haklarının değerinin bilindiğini söylemek olasıdır. Zira Türkiye’de vatandaşlık haklarının tepeden toplumun alt kesimlerine enjekte edildiğini ve kazandırıldığını söylemek mümkündür. Buna, bir de Türkiye’de yurttaşlık olgusunun kişilerin ihtiyaç ve taleplerine cevap verecek nitelikte olamaması da eklenince, Türkiye’de insanlar arasında gruplaşmaların, bölünmelerin ve nihayetinde her seviyede şiddetin artması –gayet doğal- karşılanmalıdır.

Dolayısıyla, eğer yurttaşlığı “birey ile devlet arasında var olan siyasi ve kanuni ilişkilerin tanımlanması” olarak betimleyecek olursak, yurttaş denilen olgunun yalnızca bireylerin yasaların önünde var olan eşitliğini kastetmediğini, bilakis bunun çok ötesinde tüm yurttaşların ve bunların oluşturdukları grupların, toplulukların devlet önündeki eşitliğini de kastettiğini vurgulamak önemlidir. Zaten laiklik, diğer deyişle düşüncenin geleneksel

hurafelerden kurtulması ile sekülerlik, diğer deyişle çağdaşlık da budur aslında; kısacası, devletin tüm yurttaşlara, yurttaşın dil, din, inanç, cinsiyet, ırk, etnik vb kimlik özelliklerine kör olarak ve eşit mesafeden bakmasıdır. Laik ve seküler (çağdaş) bir devlet düzeni bunu gerektirir. Zira devlet, -her zaman- kendisine toplumsal sözleşmeye bağlı toplum içerisinde farklı yurttaş, grup, topluluk kategorilerinin ve taleplerinin olabileceğini ve ancak da bu taleplerle yurttaş olunabileceğini kabul etmek durumundadır. Bunlar, cinsel tercihten inanca, kültürel cinsiyete kadar türlü türlü talepler şeklinde olabilir. Bu nedenle, yurttaş ve devlet birbirini dönüştüremediği sürece, orada demokrasiden bahsetmek mümkün değildir. Bu yüzden, yurttaşlık tanımı ne denli demokratikleştirilebilirse, o toplum aile içi ve kadına karşı başta olmak üzere, her türlü şiddetten o denli uzaklaşmaya başlayacaktır.

Bu nedenle, günümüzde şiddetin azaltılması yolunda atılacak ilk adım, çoğunlukçu değil, çoğulcu davranmak ve çoğulculuğu teşvik edecek sosyo-politik mekanizmalar yaratmaktır. Diğer deyişle, her bireyin devlet önünde veya karşısında eşit olmasıdır. Bunda da en büyük sorumluluk devlete düşmektedir. Devlet, adil olmalıdır ki, topraklarında düzen ve nizam kurabilsin... Zira adalet devletin temelidir. Bu yüzden, öncelikle devlet ve görevlileri, söylemlerini çoğulculuk, hoşgörü, iyi niyet, empati, saygı ve sevgi üzerine kurmalı ve yoğunlaştırmalıdır. Keza çoğunlukçu siyasalar, kendi çoğunluğunu yaratırken, öteki çoğunluğu da karşısında yaratır. Hâlbuki devlet ile yurttaş tanımları gereği birbirinin karşısındadırlar. Ancak, karşısında olmak, aleyhinde olmak anlamına gelmemektedir. Keza yurttaş, ne devletin, ne ordunun, ne bürokrasinin, ne de entellektüelin vesayeti altında olmalıdır. Bu şekilde, demokratikleşme ve bu yolda her türlü inisiyatif kullanılarak, gerçek bir “sivil yurttaşlık” yaratılabilir ve sağlanabilir. Aksi yurttaşlık, devlet, ordu veya militan yurttaşlığıdır. Sivil yurttaş ise, hem katılım hem sorumluluk hem de hakları üzerinde bilinçlenmiş ve talepkâr toplumsal varlıktır (Somersan, 1996).

İkincisi ise, yurttaşlar arasında olabildiğince eşitlik sağlamaktır. Ancak bu, yalnızca kanunlar önünde eşitlik değil, sosyal adalet şeklinde olmalıdır. Günümüz toplumlarında, özellikle modern sömürü düzenlerini dikte eden neo-kapitalistleşmeye dayalı neo-liberal ekonomik siyasalar sebebiyle, sosyal ve demokratik devlet olgusundan gittikçe uzaklaşmaktadır. Sözde kalan bu olgu, aslında gelir dengesizliği ile gelir adaletsizliğinin temel nedeni olarak, toplumlarda şiddeti körükleyen etkenlerin başlarında gelmektedir. Zira mutlu insan şiddetten tamamen uzak ve kendiyile, yaşamla barışıktır; çünkü mutludur. Devletin ilk görevi de, deyim yerindeyse “mutlu insanlar cumhuriyeti” yaratmaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu durumda, günümüzde dünya yüzeyindeki en iyi örgütlenmiş yapı olan Devlet’e, gerek bireylerine hoşgörüyle yaklaşmak, gerekse bireylerine eğitim yoluyla hoşgörünün tüm niteliklerini öğretmek ve benimsetmek, şiddeti kaynağında “olabildiğince” kurularak azaltabilmek için atılması gereken sosyolojik adımların başında gelmektedir. Dolayısıyla, milli kültürün temelini oluşturan adet, gelenek ve göreneklerin nitelikleri korunurken, bu milli kültürün şiddetli “demokrasi kültürü”nün tüm çağdaş ilke ve prensipleri ile içselleştirilip şekillendirilmesi, şiddetin yeniden ve yeniden üretilme mekanizmasının motor yatağı olan kamusal alanı oldukça rahatlatacaktır. Bu şekilde, Türkiye’de toplumsal ilişkilerin şiddete

dayalı biçimlenişi gün geçtikçe değişecek ve düzelecektir. Dolayısıyla son sözde şunu söylemek mümkündür. Türkiye’de toplumsal ve gündelik hayata yayılmış şiddetin -elbette tek değil- tarihi-kültürel bir dizi başka etkenle birlikte el ele vererek azaltılması, devletin öncelikle devlet-toplum ilişkilerini demokratik ilke ve prensipler çerçevesinde yeniden çizmesi ile mümkün görünmektedir. Zira tipik “demokratik” bir Batı devleti şeklinde soyutlayabileceğimiz organizasyon, toplum inisiyatiflerini daha fazla gözeten ve toplum karşısında bir meşruiyet sorunsalıyla var olan oligarşik bir yapıdır. Bu anlamda, hoşgörüyü en önce Devlet’in yurttaşlarına göstermesi gerektiği hususu, vurgulanması gereken en hayati noktadır. Zira Devlet, toplumdaki her türlü kesin itiraza duyarlı olmalı ve hoşgörüyü yaklaşmalıdır. Böylece Devlet, yurttaşlarının her nevi çıkarını, toplumun genel vicdanını ve onayını dikkate aldığı göstermiş olacaktır.

Aksi takdirde, D.M. Thomas’ın *Beyaz Otel* romanının son bölümünde betimlendiği gerçeklik “şiddet”le ağır basacak ve topluma mutsuzluk saçacaktır. Keza Thomas’a göre sevgi, mutluluk ve umut sadece düşlerdedir. İnsan yaşamına hükmeden şey, ne yazık ki sonsuzlukta bile, yüreğin dolambaçlarında durmadan dolaşan o “karanlık”, yani “şiddet”tir (Akt. Somersan, 1996):

Lisa: - Neden hep böyle oluyor bu, Richard? Mutlu olup yaşamın tadını çıkarmak için yaratıldık biz. Sonra ne oldu?

Richard: - Mutlu olmak için mi yaratıldık, gerçekten? Sen iflah olmaz bir iyimsersin dostum.

KAYNAKÇA

Althusser, L. (2000). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (Çev. Yusuf Alp, Mahmut Özışık). İstanbul: İletişim.

Arendt, H. (2003). *Şiddet Üzerine*. (Çev. Bülent Peker). İstanbul: İletişim.

Chapman, J. W., ve Galston, W. A. (eds.). (1992). *Virtue*. New York: New York University Press.

Cohen, J. L. ve Arato, A. (1992). *Civil Society and Political Theory*. Cambridge: MIT.

Galston, W. A. (1980). *Justice and the Human Good*. Chicago: University of Chicago Press.

Galston, W. A. (1991). *Liberal Purposes: Goods, Virtues, and Diversity in the Liberal State*. Cambridge, NY: Cambridge University Press.

Galston, W. A. (1995). *Rural Development in the United States: Connecting Theory, Practice, and Possibilities*. Washington, DC: Island Press.

Galston, W. A. (2002). *Liberal Pluralism: The Implications of Value Pluralism for Political Theory and Practice*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Galston, W. A. (2005a). *The Practice of Liberal Pluralism*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Galston, W. A. (2005b). *Public Matters: Essays on Politics, Policy and Religion*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.

Galston, W. A., ve Hoffenberg, P. H. (eds.). (2010). *Poverty and Morality: Religious and Secular Perspectives*. Cambridge, NY: Cambridge University Press.

Heywood, A. (2012). *Siyaset Teorisine Giriş*. (3.b.). (Çev. Hızır Murat Köse). İstanbul: Küre.

Kansu, A. (2017). *1908 Devrimi*. (8.b.). (Çev. Ayda Erbal). İstanbul: İletişim.

Marshall, T. H. (1950). *Citizenship and Social Class and Other Essays*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Ozan, E. D. (2012). Sivil Toplum, İç. G. Atılgan ve E. A. Aytekin (Haz.). *Siyaset Bilimi*. (s. 99-108). İstanbul: Yordam Kitap.

Pekonen, K. (2007). Aesthetic Tension between Politics and Government, *Halduskultuur*, 8: 70-83.

Rancièrè, J. (2001). Ten Theses on Politics, trans. Rachel Bowlby and Davide Panagia, *Theory&Event*, 5 (3): 1-33.

Somersan, S. (1996). Şiddetin İki Yüzü, *Cogito*, 6-7(Kış-Bahar): 41-50.

Toker, N. (1992). Şiddete Karşı Politika: Hannah Arendt'in Şiddet Analizi, *Birikim*, 41 (Eylül): 60-70.

UN Women (2013). "Elimination and prevention of all forms of violence against women and girls." Declaration from the 57th session of the Commission on the Status of Women (CSW57). 04-15 March 2013, New York, UN Headquarters, available at: <http://www.unwomen.org/en/news/in-focus/csw57-stop-violence-against-women>

Ünsal, A. (1996). Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi, *Cogito*, 6-7(Kış-Bahar): 29-36.

Üstel, F. (1999). *Yurttaşlık ve Demokrasi*. Ankara: Dost.

Üstel, F. (2004). "Makbul Vatandaş"ın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi. İstanbul: İletişim.

Yılmaz, Z. (2015). Hannah Arendt'te İktidar ve Şiddet İlişkisi, *ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I/1 (Aralık): 199-207.